

Στιγμές άνοιξης

για τον Σύνδεσμο Φιλολόγων ν. Δράμας
Βασίλης Συμεωνίδης

χρειάζονται κι αυτά

Πρέπει να ήταν άνοιξη του 1983, ήμουν μαθητής στη Β' Λυκείου και στους φιλολόγους του Λυκείου Προσοτσάνης επικρατούσε μια περιέργη αναστάτωση, θα 'ρχόταν ο σύμβουλος. Η αίσθηση που είχαμε σε τέτοιες περιπτώσεις βάραινε από τον φόβο, ή τουλάχιστον την αγωνία, που χαρακτήριζε παλιότερα τους δασκάλους μας, όταν ερχόταν ο επιθεωρητής. Τότε η τάξη σκοτεινίαζε και όλα γινόταν σα να επρόκειτο για παρέλαση. Οι καλύτεροι μαθητές έπρεπε να επιδείξουν τη γυαλισμένη εικόνα της σχολικής γνώσης και όλοι νιώθαμε ότι το μάθημα δε γίνεται για μας. Βέβαια είχαμε αρκετά χρόνια που δεν μας επισκέπτονταν τέτοιοι κύριοι.

Και τώρα, ξανά τα ίδια; Αλλά δε θα έμπαινε στην τάξη, μας είχαν πει. Θα κάναμε κενό... Κάτι τέτοιο δεν θυμάμαι να είχε ξαναγίνει. Εμείς βρήκαμε μια γωνιά στο χορτάρι, στη νοτιοδυτική γωνία της αυλής, και χαρήκαμε τη ζέστη της ημέρας... Οι καθηγητές μας χαμένοι μέσα στο γραφείο... Χτύπησε το κουδούνι, τέλειωσε το κενό μας γρήγορα και την ίδια στιγμή αυτός κατέβαινε το δρόμο φεύγοντας από το σχολείο. Ευτυχώς μας χώριζαν τα κάγκελα. Ανασκουμπωθήκαμε. Τι εντύπωση θα σχημάτιζε; Νιώσαμε την αίσθηση του ελέγχου, μια αδιόρατη ενοχή, επειδή δεν κάναμε μάθημα, επειδή χαλαρώναμε στο γρασίδι.

«Τι κάνετε παιδιά;», μας μίλησε λες και απολάμβανε την βόλτα του. Κάτι ψελλίσαμε σαν απολογία για την ξενοιασιά και την ανεμελιά μας, πριν μας χαλαρώσει ένα αδιόρατο μειδίαμα· και η συνέχεια: «ε, χρειάζονται και αυτά...». Δεν θυμάμαι τις άλλες κουβέντες που ανταλλάξαμε. Την επόμενη ώρα είδαμε τη φιλόλογο πιο χαλαρή και σίγουρη για τον εαυτό της, μας είπε ποιος ήταν ο Α.Β. Μουμτζάκης.

μοιρολάτρες;

Ήταν άνοιξη 1995 ή '96, δε θυμάμαι σίγουρα τη χρονιά. Στο 1^ο Λύκειο Ξάνθης ο Α.Β. Μουμτζάκης είχε οργανώσει διήμερο σεμινάριο με διδασκαλίες στους μαθητές και παρακολούθηση από καθηγητές που μετά συζητούσαν, όχι για να επικρίνουν αλλά για να σταθούν στα θετικά σημεία. Ο ίδιος δίδαξε σε μία ώρα τους Μοιραίους. Παραθέτω τις σχηματικές σημειώσεις μου.

Κώστας Βάρναλης, Οι Μοιραίοι

Μεσ την υπόγεια την ταβέρνα,
μεσ σε καπνούς και σε βρισές
(απάνω στοίγγλιζε η λατέρνα)
όλ' η παρέα πίναμ' εψές·
ειψές, σαν όλα τα βραδάκια,
να πάνε κάτου τα φαρμάκια.

δεν υπάρχει μουσική, δεν ακούγεται
το θέμα δεν είναι η ζωή ενός μόνο ανθρώπου
επαναλαμβανόμενη κατάσταση
κάτι βασανίζει τους θαμώνες

Σφιγγόταν ένας πλάι στον άλλο
και κάπου εφτυούσε καταγής.

η εικόνα της παρέας

Ω! πόσο βάσανο μεγάλο
το βάσανο είναι της ζωής!
Όσο κι ο νους να τυραννιέται
άσπρη ημέρα δε θυμιάται.

η ζωή τους έγινε βάσανο
τίποτα καλό δεν έχουν να θυμηθούν

Ήλιε και θάλασσα γαλάζα
και βάθος τ' άσωτ' ουρανού!
Ω! της αβγής κροκάτη γάζα,
γαρούφαλα του δειλινού
λάμπετε, σβήνετε μακριά μας,
χωρίς να μπείτε στην καρδιά μας!

αντίθεση με την προηγούμενη στροφή
εικόνα που μπορεί να φανταστεί κάποιος

Του ενού ο πατέρας χρόνια δέκα
παράλυτος, ίδιο στοιχειό·
τ' άλλου κοντόημερ' η γυναίκα
στο σπίτι λυώνει από χτικιό·
στο Παλαμήδι ο γιος του Μάζη
κ' η κόρη του Γιαβή στο Γκάζι.

επεξήγηση της 2^{ης} στροφής, δηλαδή δείχνει
ποια είναι τα φαρμάκια και τα βάσανα
αντίθεση με την 3^η στροφή

— Φταίει το ζαβό το ριζικό μας!
— Φταίει ο Θεός που μας μισεί!
— Φταίει το κεφάλι το κακό μας!
— Φταίει πρώτ' απ' όλα το κρασί!
Ποιος φταίει; ποιος φταίει; Κανένα στόμα
δεν τό βρε και δεν τό πε ακόμα.

πικρή ειρωνεία, αλλά και το μόνο ελπιδοφόρο
σημείο του ποιήματος, η αναζήτηση της αιτίας

Έτσι στη σκότεινη ταβέρνα
πίνουμε πάντα μας σκυφτοί.
Σαν τα σκουλήκια, κάθε φτέρνα
όπου μας έβρει μας πατεί.
Δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα,
προσμένουμε, ίσως, κάποιο θάμα!

κύκλος, επανερχόμαστε στην αρχή του
ποιήματος
παθητικότητα που παραπέμπει και στον τίτλο
του ποιήματος
μοιρολάτρες;

το μαντίλι της βοσκοπούλας

Πάλι άνοιξη στην Ξάνθη, ένα χρόνο μετά δίδασκε σε συνάδερφους και πήγα και 'γω για να μάθω χωρίς να ανήκω στην ομάδα τους. «Θα πούμε 'το μαντίλι της βοσκοπούλας', αλλά πώς θα το πούμε στον πληθυντικό;». Μεσημεριάτικα οι συνάδερφοι περιμέναν τη συνέχεια χωρίς τη δική του ζωντάνια. «Δεν είναι ανάγκη να ψάχνουμε μονολεκτικούς τύπους εκεί που δεν υπάρχουν. Θα χρησιμοποιήσουμε περίφραση 'τα μαντίλια που έχουν οι μικρές βοσκοπούλες'», συνέχισε.

ένα βήμα κι αυτό

Άνοιξη, σε κάποια από τις ομιλίες του Α.Β. Μουμτζάκη, στην αίθουσα του επιμελητηρίου Δράμας. Θα πρέπει να ήταν 1998 ή 99, το λέω, γιατί θυμάμαι την εργασιακή ανασφάλειά μου τότε με τα μέτρα Αρσένη, την κατάργηση της επετηρίδας και την

απαξίωση μετά από έξι χρόνια δουλειάς ως αναπληρωτής. Γι' αυτό που θέλω να πω, δεν έχει σημασία το θέμα της ομιλίας. Βρήκα την ευκαιρία και τον ρώτησα πώς μπορούμε να αφοσιωθούμε στη δουλειά μας, όταν νιώθουμε ότι «για όλα φταιν οι καθηγητές». «Είναι ένα βήμα κι αυτό, παλιά για όλα έφταιγαν οι μαθητές. Ίσως έτσι φτάσουμε να ζητήσουμε ευθύνες από πιο ψηλά», ήταν η απάντησή του.

η πιο μεγάλη άνοιξη της ελληνικής εκπαίδευσης

Αργότερα, μελετώντας την ελληνική εκπαίδευση κατέληξα στο συμπέρασμα ότι η δεκαπενταετία που αρχίζει με την γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 είναι η πιο μεγάλη χαράμαδα φωτός στην ιστορία της, δηλαδή η πιο μεγάλη άνοιξη. Και ότι ο Α.Β. Μουμτζάκης είναι σημαντικό μέρος αυτής της ιστορίας, αλλά δυστυχώς οι αναφορές στο πρόσωπό του ήταν ελάχιστες. Ουσιαστικά υπήρχαν κάποιες αναφορές του Χρίστου Τσολάκη¹ και το κείμενο των συνεργατών του τον Δεκέμβριο 2009 στον Φιλόλογο².

Το έργο του Μουμτζάκη ήταν καθοριστικό, επειδή σχετίζεται με την παραγωγή του αναγκαίου εκπαιδευτικού υλικού και με την προώθηση της νέας αντίληψης για τη γλωσσική διδασκαλία. Οι δύο πρώτες δημοσιεύσεις αφορούν τα δύο κομβικά μαθήματα της μεταρρύθμισης³, τη διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας και τη διδασκαλία της αρχαιοελληνικής γραμματείας από μετάφραση. Επιπλέον, οι δημοσιεύσεις του στο περιοδικό «Φιλόλογος» έχουν ξεχωριστή σημασία για δυο λόγους. Πρώτα, επειδή γίνονται σε καίριες στιγμές της εκπαιδευτικής ιστορίας και της πορείας που έχει η εμπέδωση των επιλογών του 1976. Και δεύτερο, επειδή έτσι εντάσσεται ενεργά στο κίνημα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, όπως αυτό εκφράζεται μεταπολιτευτικά από το συγκεκριμένο περιοδικό των αποφοίτων της Φιλοσοφικής ΑΠΘ.

Η πρώτη δημοσίευσή του για τα αρχαία ελληνικά έχει θέμα το νέο – τότε, το 1980 – σχολικό βιβλίο, αλλά συνιστά και προσγειωμένη παρουσίαση της νέας μεθόδου διδασκαλίας και της νέας στάσης απέναντι στην αρχαία ελληνική γλώσσα⁴. Η δεύτερη, το 1987, είναι συγκεκριμένη απάντηση, παιδαγωγικά και επιστημονικά συγκεκριμένη, στο θόρυβο και στις κινδυνολογίες που ξεσήκωσε ο Τρίτσης με τις διακηρύξεις του για την ανάγκη να επανέρθει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο⁵. Εντάσσεται στην συνολική προσπάθεια που εκφράστηκε από το περιοδικό «Φιλόλογος» που είχε σκοπό να αποτρέψει την επιστροφή στην προγονοπληξία των γραμματοσυντακτικών τύπων...

Το ίδιο σημαντική είναι και η δημοσίευση για τα νέα ελληνικά⁶. Γίνεται όταν ολοκληρώνεται η εισαγωγή των βιβλίων γλωσσικής διδασκαλίας στο γυμνάσιο. Για πρώτη

¹ Χρίστος Τσολάκης, Από τα γράμματα στη γλώσσα, πορεία προς τον επικοινωνιακό λόγο, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1995, σ. 151, και σε υποσημειώσεις σ. 384, 385

² Παναγιώτης Κάνδρος, Μανόλης Λανάρης, Διονύσης Τάνης, Χρίστος Τσολάκης, Αναστάσιος Μουμτζάκης (1929-2009), Φιλόλογος, τ. 138, 2009, σ.

³ Β. Μουμτζάκης, «Διάγραμμα διδασκαλίας γραμματικής: κλίση αρσενικών ουσιαστικών», ΚΕΜΕ, Εισηγήσεις, η αρχαία ελληνική γραμματεία από μετάφραση, η νεοελληνική γλώσσα και γραμματεία, Αθήνα, Εθνικόν Τυπογραφείο, 1976, σ. 359 – 368 και Α.Β. Μουμτζάκης, «Δοκιμή διδασκαλίας της 'Αντιγόνης' του Σοφοκλή», Φιλόλογος, τ. 15, 1976, σ. 48 – 57

⁴ Α.Β. Μουμτζάκης, «Τα αρχαία ελληνικά στην Α' Λυκείου», Φιλόλογος, τ. 22, Οκτώβριος 1980, σ. 203 - 236

⁵ Α.Β. Μουμτζάκης, «Το μάθημα και το βιβλίο των αρχαίων ελληνικών στην Α' Λυκείου», Φιλόλογος, τ. 49, φθινόπωρο 1987, σ. 183-202

⁶ Α.Β. Μουμτζάκης, «Η γλωσσική διδασκαλία στο Γυμνάσιο», Φιλόλογος, τ. 44, καλοκαίρι 1986, σ. 141-142

φορά έχουμε σχολικά εγχειρίδια που διδάσκουν τη δημοτική χωρίς να την εξαρτούν από παλιότερες φάσεις της ιστορίας της· πρόκειται για τη «λειτουργική γραμματική» που ζητούσε ο Χρίστος Τσολάκης ήδη από το 1976⁷.

Δεν είναι σκόπιμο να επεκταθώ περισσότερο. Μάλλον θα πρέπει να εξηγήσω για ποιο λόγο έγραψα όλα τα προηγούμενα. Διδάχτηκα το βιβλίο αρχαίων του Μουμτζάκη, αλλά δεν το δίδαξα· δίδαξα τα βιβλία γλωσσικής διδασκαλίας της νεοελληνικής, αλλά δεν τα διδάχτηκα. Ωστόσο ξέρω καλά ότι η γλωσσική ταυτότητά μου και η στάση μου απέναντι στη γλώσσα διαμορφώθηκαν σ' εκείνη την άνοιξη της ελληνικής εκπαίδευσης και ένας από αυτούς που ζέσταναν τότε τα σχολεία ήταν και ο Μουμτζάκης. Αυτή η συναίσθηση που ήρθε με τη μελέτη της εκπαιδευτικής μας ιστορίας καθόρισε και το χρέος μου...

⁷ Χρίστος Τσολάκης, «Για μια λειτουργική γραμματική», *Λόγος και Πράξη*, τ.3, 1976, σ. 30-39